

ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

VOCAȚIA EDUCAȚIONALĂ LA ROMÂNI (I)

GH. PĂRNUȚĂ, GH. SMARANDACHE*

Vocația educațională și ideile despre educație, spiritul și procesul educativ au o mare însemnătate în evoluția istorică a unei societăți. Istoriografia românească a elaborat nenumărate lucrări privind cultura și învățământul, gândirea pedagogică, legislația instrucțiunii, istoricul școlilor, manualelor etc., dar s-a scris puțin despre istoria educației, a valorilor acesteia. Noul timp istoric pe care îl trăiesc contemporanii, cu deosebire tinerele generații, ne îndeamnă să redefinim opțiunile educaționale și acțiunea acestora în procesul noii renașteri naționale. În acest scop, credem că este necesară și o sinteză a istoriei educației la români, o exprimare veridică și nuanțată a ideilor despre educație în evoluția lor istorică, a rolului acestora în progresul societății, a gândirii și vocației educaționale. Totodată, este de relevat și legătura dintre marile evenimente politice și dimensiunea lor educativă, a momentelor și etapelor istorice cu dinamica ideilor despre învățământ și educație, componentă esențială a istoriei culturii, a vieții spirituale și morale.

În desfășurarea primei părți a acestei teme, se prezintă următoarele capitole:

- Idei despre educație în epoca de la medieval la modern.
- Valori ale educației în condițiile afirmării epocii moderne (1821-1848).
- Dimensiunea educativă a Revoluției române din 1848.

Idei despre educație în epoca de la medieval la modern

Renașterea culturală și spirituală din secolele XVI-XVIII, spiritualitatea medievală în ansamblu din spațiul carpto-danubiano-pontic, prin realizări și originalitate a contribuit la propășirea morală și estetică a românilor, a culturii și civilizației interbalcanice, europene, universale. Totodată, țările române, aflate în sud-estul Europei, la "Poarta orientului", au suferit multiple influențe răsăritene, oriental-balcanice, central-europene și occidentale, în diferite împrejurări conjunctural-istorice. Preferința către Apusul european, în timpurile premoderne, izvoara din necesitatea orientării și angajării societății românești

* Profesori pensionari.

către o civilizație superioară. După slavonismul dominant timp de mai multe veacuri, a urmat un anumit progres prin elenism, iar apoi influența pozitivă apuseană, cu deosebire cea franceză. Principatele române se vor afla pentru mult timp și într-un impas istoric, datorită slăbiciunii Porții otomane și ascendentului Rusiei (sec. XVIII-XIX). Orientarea societății românești spre Apusul european modern se datora și faptului că românii aparțineau, prin originea și destinul lor istoric, ariei de cultură romanice și creștine.

Prețuirea acordată de români învățaturii de carte și educației din vremuri îndepărtate, precum și a recunoștinței față de cei care au puterea de a face educație, o exprimăm prin cuvintele (care au și o aură simbolică) voievodului Vladislav Vlaicu de la curtea domnească a Țării Românești din Câmpulung-Muscel. În anul 1369, acest domnitor îl numea pe dascălul său "părintele meu sufletesc". Tot el le cerea tinerilor români trimiși la Athos pentru învățătură și educație ca, împreună cu cei veniți din alte țări, să trăiască "în pace, înțelegere și dragoste"¹. Între primele valori ale educației exprimate de domnitorul Neagoe Bassarab în *Învățăturile către fiul său Teodosie*, se află cinstirea străbunilor și a faptelor lor de virtute. "Toată suflarea țării să se ridice pentru cinstirea lor"; această cinstire să se atribuie "pe dreptate", indiferent de poziția socială. "Dacă vor fi dintre aceștia săraci unul mai bun decât cei de neam mare, să nu dați acestora locul cel mai de cinste, în părtinire pentru cel nevrednic, ci dați-l celui vrednic, chiar dacă este sărac". Educându-l în spiritul dragostei de țară, jertfindu-se chiar la nevoie, Neagoe Basarab își îndemna fiul să nu părăsească țara în vremuri grele pentru că "mai bine este moartea cu cinste, decât viața cu amar și ocară". Legiuirile din Țara Românească și din Moldova (Pravila de la Govora – 1640, Pravila lui Vasile Lupu – 1646. Îndreptarea legii – 1652) cereau aplicarea unor pedepse aspre celor care nu se străduiau să dea o bună educație tinerilor. Pravilele și cronicile, diversele cărți populare de lectură s-au folosit și ca manuale didactice pentru recomandări de bună purtare, de educație familială. Ele au fost veritabile cărți de învățătură în spiritul moral-religios al vremii, de "îndreptare în viață" și au constituit o adevărată pedagogie socială a statului și a bisericii. În general, în pravile se condamnau desfrâul, avariția, trândăvia, mânia, minciuna; se recomandau virtuți ca: răbdarea, munca, respectul adevărului ș.a. Un veritabil manual de educație morală, destinat cititorilor "mici și mari" a fost și cartea *Învățăture preste toate zilele*, tipărită în 1642 de către Melchisedec, egumen al Mănăstirii din Câmpulung Muscel. Prin hrisovul din anul 1669 mai 10, Antonie Vodă din Popești (1669–1672) a înființat la Câmpulung Muscel o "școală de obște", îngrijindu-se ca de roadele învățaturii să beneficieze și copii săracilor care "să învețe laolaltă cu cei ai bogaților". În document se menționează: "... și făcui domnia mea casă de învățătură, adecă școală, în orașul domniei mele Câmpulung ... care să fie cu puțință și bogaților și săracilor a-și da feciorii lor să se înțeleptească de bună

învățătură”². Școala a fost înzestrată cu venitul vămii domnești de la Rucăr și Dragoslavele și pusă sub conducerea (supravegherea) directă a mitropolitului Teodosie, fiind socotită ca o școală centrală care să poată fi frecventată de copiii “locuitorilor țării”. Este semnificativ și următorul exemplu: În prefața cărții *Mărgăritare*, tipărită de Radu și Ștefan Greceanu în românește, în anul 1691, pentru a pune în evidență valoarea învățăturii, a foloaselor acesteia, a fost relatat răspunsul filosofului Platon la întrebarea ce i s-ar fi adresat în legătură cu “lucrul politic” cel mai de folos. El ar fi răspuns: “A face pe toți buni și vrednici”. Iar la întrebarea prin ce mijloace se poate realiza aceasta, Platon ar fi răspuns că “numai cu învățătura”, pentru că “învățătura din suflet lipsind, toate amestecate și netocmite se află”³.

Spiritul educației, al valorilor și vocației educaționale a devenit și mai puternic în veacul al XVIII-lea, ca urmare a operei moral-religioase și politică-naționale înfăptuite de Inochentie Micu, episcopul de Blaj al Bisericii Unite cu Roma, rezultat al programului politic și cultural din 1791 – *Supplex Libellus Valahorum* și al acțiunii populare din 1784.

Petru Maior, reprezentant de seamă al Școlii Ardelene, a alcătuit și cărți pentru părinți, între care “Didahii, adică învățături pentru creșterea fiilor”. Sunt emblematice cuvintele lui Petru Maior referitoare la “Datoria firească” a părinților în educația copiilor și “Datoria politicească” a școlii în același scop, precum ideile privind convergența tuturor eforturilor pentru realizarea unei temeinice educații în spirit național și moral-civic, formarea și maturizarea conștiinței naționale a poporului român. Tot Petru Maior, referindu-se la colaborarea popoarelor în aria culturii și educației scria: “Potrivit cu înțelepciunea este ca toți oamenii, neluându-se în seamă întâmplătoarea lor numire, să se iubească unul pe altul ca frații și o nație să alerge în ajutorul alteia spre înaintarea culturii, de la care provine fericirea în comun”. Iar dacă cineva caută să pună “piedici – adaugă Petru maior – ori culturii sale, ori luminării altei nații”, acela “greu păcătuiește împotriva naturei... care poruncește a se împlini înțelegerea și voința fiecărui om”⁴.

O exprimare a ideilor despre educație la cumpăna dintre secolele XVIII-XIX, ne permite să menționăm că o largă circulație în acest timp istoric a cunoscu cartea *Pilde filosofești* (edițiile Râmnic – 1792 și Sibiu – 1793, 1795), păstrată în 25 de manuscrise și care este socotită o valoroasă carte de înțelepciune (comparată cu *Divanul* lui Dimitrie Cantemir), cu numeroase sfaturi pentru educația copiilor și a tinerilor. Ceva mai târziu, *Codul lui Calimah* (1817) exprima și reguli privitoare la raporturile dintre părinți și copii, la obligația părinților de a da copiilor o “cuvincioasă creștere”, învățături cuprinse în “dogmele credinței și apoi a celorlalte folositoare științe”⁵.

Spiritul care va domina veacul XIX s-a manifestat cu cea mai mare vigoare și în atitudinea inteligentă și pragmatică a intelectualilor laici față de

culțe, biserici, școli confesionale. Se afirma rolul acestora în cultivarea înțelegerii, toleranței și apropierii între diferitele minorități etno-culturale și religioase. Spiritul educației devine și mai puternic după revoluția din 1821, în deceniile premergătoare Revoluției din 1848 caracterizate prin profunde frământări și schimbări politice și culturale menite să realizeze modernizarea societății românești și “Deșteptarea națională”, pentru împlinirea identității naționale și a statului național.

Valori ale educației în condițiile afirmării epocii moderne

Spiritul educației la români cunoaște o deosebită intensitate în deceniul doi al secolului XIX, prin apariția învățământului modern național. Academii domnești întemeiate înainte de instaurarea regimului fanariot fuseseră grecizate în timpul acestuia, ceea ce avea și consecințe negative pentru progresul societății românești. În 1814 la Iași, datorită învățatului Gheorghe Asachi, și în 1818 la București, prin opera apostolică a lui Gheorghe Lazăr, se pun bazele școlii superioare în limba română. În deceniile care au urmat și în timpul cărora s-au plămădit premisele Revoluției din 1848, noua generație formată în școala națională și-a propus ca țel principal reconstruirea pe principii moderne a societății românești și regenerarea moral-civică a nației române⁶.

Perioada de afirmare a epocii moderne este puternic marcată la începuturile ei de revoluția lui Tudor Vladimirescu, a cărei dimensiune educativă merită să fie remarcată. Marele eveniment desfășurat în urmă cu 180 de ani exprimă multiple valențe educative și datorită implicării școlii, cu deosebire a celei condusă de Gheorghe Lazăr. Cărturarul și patriotul ardelean, după mărturia lui Ion Eliade Rădulescu, pregătea poporul “a face cauză comună cu revoluția ce venea cu Vladimirescu de peste Olt”. Iar de la Petrache Poenaru aflăm că “Pe când Lazăr înfoca inimile tinerilor, ...și elevii lui ...care învățaseră... a cunoaște vocea Patriei, alergară la chemarea ei”⁷. Eliade precizează că l-a însoțit pe Lazăr la Cotroceni, că a dormit aici câteva nopți și că de la fortificarea taberei din Cotroceni i s-a tras persecuția ce a venit asupra lui. Evocând marele rol al școlii organizate și conduse de Gheorghe Lazăr, Eliade își exprima opinia: “Fără Lazăr și acea școală, noi până azi n-am fi avut conștiința de ceea ce am fost, de ceea ce suntem și de ceea ce am putea deveni”⁸. Ca pedagog și cărturar iluminist, Gheorghe Lazăr își împlinise misia sa de a forma “oameni buni” lucrători harnici, economi, credincioși patrioți și oameni întru științe luminați”⁹. Mare parte din elevii acestui strălucit dascăl, ai altor profesori ca Eufrosin Poteca, Aaron Florian, Petrache Poenaru, Eliade Rădulescu ș.a., au contribuit esențial la formarea generației pașoptiste. Animați de un cald și adânc devotament față de popor, ei au organizat școli naționale în fiecare județ, au făcut din activitatea desfășurată la catedră fapte cu adevărat

patriotice. Au inițiat procesul de modernizare a învățământului în limba română, au înființat cele dintâi gazete românești, au elaborat primele cărți didactice, au pus bazele gândirii pedagogice și a celei social-politice și economice moderne românești¹⁰. În opera lor scrisă se exprimă o mare încredere în puterea educației. Mulți învățători și profesori, formați în școlile naționale, au fost participanți la revoluția de la 1848, unii dintre ei ajungând prefecți și comisari de propagandă ai regimului revoluționar¹¹. Și astfel, prin activitatea lor, revoluția a devenit un eveniment istoric cu o amplă dimensiune educativă.

Efectele pozitive ale educației primite în școlile naționale sunt evidente încă din prima parte a deceniului patru al secolului XIX, când s-au adoptat și aplicat noi legiuri privind organizarea unităților armatei pământene în principatele române și noi regulamente pentru învățământ¹². Ziarul bucureștean "Curierul românesc", din 12 mai 1830, relatează entuziasmul popular și atmosfera creată ca urmare a reînființării oastei pământene: "Mare mișcare de bucurie au pricinuit în toată capitala noastră uniforma românească și organizarea oștirii ce se gătește. Tot românul își vede nația sa renăscându-se". Animați de sentimente patriotice, numeroși tineri, printre care Nicolae Bălcescu, I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, Vasile Cârlova, Cezar Bolliac se înrolează în tânără armată română. Ei au fost preocupați de la început de alfabetizarea și instruirea militarilor¹³. Oastea română a Țării Românești va avea un rol pozitiv în timpul revoluției din 1848.

Importante idei pedagogice, metodice și didactico-educative cuprind Regulamentele școlare adoptate la București (1833) și Iași (1835), care au servit ca un prețios îndreptar învățătorilor și profesorilor, cu valoare și în zilele noastre.

În partea introductivă a acestor legiuri școlare asemănătoare, se sublinia că "buna creștere este cea dintâi trebuință a unui neam", fiind "temelia și cheazășia pentru paza tuturor așezămintelor obștești...; datorită oricărei oblăduiri fiind aceea de a înlesni tinerimii mijloacele trebuincioase... ca să-și dezvolte puterile înțeleghătoare și morale". Se sublinia că "buna creștere" este necesară de a tinerimii "de orice stare", deci o educație pentru toți și de aici necesitatea "de a întocmi școli publice" care să fie încredințate unor oameni ale căror "talenturi și destoinicie să fie cercetate", cu misiunea de "a îmbogăți mintea cu științe folositoare; a dezvolta puterile înțeleghătoare și morale, a îndrepta și a întemeia acestea prin deprindere cu bună chibzuire", având ca urmare "a întări trupul și a dezvolta duhul"¹⁴.

Referindu-se la obiectele de învățământ, legiurile arată rolul acestora în procesul de instruire și educație, în dezvoltarea gândirii. Astfel, "învățătura desenului" este necesară la "înaintarea meșteșugurilor"; aritmetica și gramatica "deprind cugetarea și pătrunderea la înțelegere", ...care să nu se însușească în chip mecanic sau ca un lucru de ținere de minte". De aceea "școlarul trebuie

(îndemnat) să poată găsi singur regula", rolul profesorului fiind al unui "povățuitor ce luminează drumul școlarului". În predarea lecțiilor se menționa că "temele se vor da din ce în ce mai anevoie", cele dintâi fiind "mai simple". Se recomanda profesorilor să facă legătura cu practica mai ales la predarea aritmeticii, dându-se elevilor "modele de ținerea registrelor întrebuințate la negoț". Pentru toate cursurile "se vor păzi drept regulă generală, de a păși totdeauna de la simplu la compus și de la cele lesne la cele mai anevoie"¹⁵. Iată principii pedagogice, recomandări metodice și didactico-educative de care se ținea seamă la predarea lecțiilor acum 170 de ani!

În clasele școlilor umanoare (gimnaziale), istoria era un obiect de cea mai mare importanță. Se studia în ultimii doi ani, împărțindu-se în cinci perioade ("epoce"), de la antichitate la istoria "veacului nou" care cuprindea și istoria românilor, prevăzându-se să se dezvolte "cu mai multă întindere decât istoria particulară a celorlalte neamuri". Datoria principală a profesorilor era să facă din elevi "oameni de treabă și cinstiți, mai înainte de a-i face învățați"¹⁶.

Aceleași legiuri școlare acordau învățământului o mare însemnătate în viața societății. Se socotea că "Buna creștere este cea mai dintâi trebuință a unui neam" ... "căci dacă buna creștere rămâne neîngrijită, calitățile oamenilor vor rămâne în amorțire sau se vor strica de tot; consecințele vor fi dezastruoase și năravurile rele nu vor zăbovi a se întinde". Părinții sunt – argumentează legiuitorii – "cei mai dintâi învățători ai copiilor, dar puțini sunt cei care știu sau pot să-și facă această neapărată datorie", mai ales că "creșterea copiilor este un meșteșug, și încă un meșteșug foarte mare, întemeiat pe reguli și deprinderi ca toate meșteșugurile", iar "creșterea publică are folosuri mult mai mari decât oricare alta"¹⁷.

Petrache Poenaru, care participase la elaborarea regulamentului școlar adoptat la București, va exprima, într-unul din proiecte, necesitatea unei educații "la îndemâna tuturor claselor sociale, nu numai a uneia singure". Pedagogul și cărărarul iluminist Petrache Poenaru, unul din ctitorii învățământului românesc modern, exprima astfel spiritul învățăturii și al educației în Cuvântarea ținută la Colegiul Sf. Sava în ziua de 28 august 1832: "Creșterea și învățăturile ce se dau tinerimii sunt legate cu soarta oricărui stat, încât fericirea unui neam atârână de buna creștere a tinerimii; așa dar buna educație a fiecăruia în parte și fericirea tuturor de obște se țin de mână... Educația tinerimii de obște... este cea dintâi îngrijire ce trebuie să aibă o nație și cea mai sfântă datorie a stăpânirii către fieșcare familie". Într-o altă împrejurare, Petrache Poenaru se va referi la școală și minoritari: "... nici o legiuire din Regulamentul organic nu oprește pe țigani de a se bucura și ei de drepturi ce au toți locuitorii acestei țări să învețe carte și să se lumineze, ca să cunoască mai bine datoriile lor de creștini și oameni în societate. De aceea toți copiii de țigani ce se vor trimite la școală să fie primiți deopotrivă cu ceilalți"¹⁸.

În calitate de dregător (logofăt) al treburilor bisericești și școlare, Barbu Știrbei, viitorul domnitor, într-un discurs din 7 septembrie 1833 se referă la misiunea învățământului, la efortul dascălilor pentru renașterea socială și politică a poporului român. Omagiind pe Petrache Poenaru, directorul școlii de la Sf. Sava, pentru meritele lui în progresul educației, Barbu Știrbei se adresa astfel elevilor: "grăbiți-vă să folosiți vremea ce aveți încă a petrece în școală; va trece iute... Cu învățătură temeinică și cu bunele obiceiuri, veți fi odată nădejdea și sprijineala neamului. Vedeți câte feluri de mijloace vi s-au deschis acum; la mâna voastră stă să vă folosiți de dănsese"¹⁹.

Menționăm, în continuare, și alte păreri ale unor dascăli privitoare la școală și educație, cu deosebire la rolul învățătorului. Profesorul Alexe Popovici din Rușii de Vede, arăta părinților elevilor săi necesitatea de a ține o strânsă legătură cu școala pentru că "...în zadar cu o mână va zidi dacă cealaltă va risipi..."; "...eu în zadar le voi insufla virtutea și moralul dacă părinții le vor urma dimpotrivă". Legătura părinților cu școala se realiza mai ales cu ocazia examenelor care se organizau "cu solemnitate", în prezența autorităților județului și orașului, a părinților. La examenul din 1838, ținut la Școala publică (națională) din Pitești, conducătorul ei, profesorul Nicolae Simonide, fost revizor al școlilor din Țara Românească, cerea părinților să se îngrijească de buna frecvență la școală a fiilor lor, să-i cerceteze asupra stării învățaturii, să-i răsplătească sau să-i pedepsească după al lor merit. O mai strânsă colaborare cu școala cerea părinților și Ion Maiorescu, inspector școlar al județului Dolj și mai apoi profesor la Cerneți în 1837²⁰. Subliniind puterea educației, transilvăneanul Ion Codru Drăgușanu, profesor al școlii naționale din Ploiești, atrăgea atenția părinților asupra misiunii lor de a contribui la formarea fiilor ca "cetățeni virtuoși, patrioți încă din fragedă vârstă". "Copilul, spunea el, e ca o plantă care de ar fi și de specie sălbatică, cultivându-se de un grădinar cu cunoștințe, fructifică". La examenul din 1837, Ioan Truțescu, profesor la școala națională din Caracal, sublinia astfel puterea educației: "...Fiară sălbatică și foarte primejdioasă este omul fără educație bună". Arăta apoi că "toată fericirea națiilor atârnă mai cu seamă de la creșterea ce se dă tinerimii"²¹. Profesorul școlii naționale din Giurgiu Scarlat Turnavitu, cerea ocârmuitorului județului Vlașca să dea dispoziții la pârcălabii satelor ca, împreună cu aleșii satelor să viziteze școala "chiar în ceasurile de predare" spre a cunoaște mai bine starea învățaturii și nevoile școlii. Transilvăneanul David Almăjan, profesor al școlii publice din Vălenii de Munte, în cuvântul său ținut la examenul din anul 1841, după ce a prezentat citate din Platon și Cicero, a arătat importantul rol al învățaturii de carte, pentru că învățăturile "hrănesc tinerețele, înveselesc bătrânețele, în necazuri ne mângâie și cu noi petrec, cu noi călătoresc. Militând pentru un principiu democratic al învățământului, profesorul școlii naționale din

Slatina cerea orășenilor să-și trimită fiicele la școală, pentru că de binefacerile învățaturii de carte trebuie să se bucure toți cetățenii "până la clasele cele mai de jos"²².

În configurația politică a Imperiului Habsburgic din prima jumătate a secolului al XIX-lea, se manifestă și mișcarea de eliberare a românilor prin multiple forme. Astfel, în 1834, Simion Bărnuțiu începe să predea filosofia în limba română la liceul din Blaj. "Prin introducerea limbii naționale în liceu – mărturisea Alexandru Papiu Ilarian – Simion Bărnuțiu puse temei unei culturi cu adevărat naționale, lucru de mare însemnătate în acel timp, când limba română încă n-avea acea autoritate ca să poată crede cineva că în ea se putea învăța și științe înalte și tocmai filosofia. Începând cu același deceniu, în suplimentul literar "Foaie pentru minte, inimă și literatură" al publicației "Gazeta de Transilvania", se puneau în discuție și subiecte privind învățământul și educația²³.

La finele aceluiași deceniu, în 1839, la București, prin Câteva cugetări asupra educației publice, Eliade Rădulescu exprimă ideile sale referitoare la teoria pedagogică. În concepția lui Eliade scopul educației este fericirea. El afirmă ideea unei educații active și armonioase, care să imprime "dragoste de înțelepciune". Pentru "a fi întreagă", sublinia Eliade, educația să nu se mărginească la filosofie, ci să se sprijine deopotrivă și pe studiul matematicii și aplicațiile ei, pe științele fizice și pe cunoașterea meșteșugurilor... "Așa dar – zice Eliade – câți vă gândiți asupra educației... uniți la un loc meșteșugurile și științele și morala și cu dânsle faceți o uniune în trei fețe a educației"²⁴. Peste câțiva ani, în deceniul revoluției, la Academia Mihăileană din Iași, Mihail Kogălniceanu prezenta "Cuvântul pentru deschiderea cursului de istoria națională", în care acordă istoriei o deosebită funcție educativă: socială, politică, morală²⁵. iar în anul premergător revoluției, la începutul lui 1847, adresându-se lui Vasile Alecsandri, Nicolae Bălcescu exprima astfel sentimentul conștiinței identității și unității naționale: "Să întoarcem ceea ce ne-a mai rămas din dragostea noastră, s-o întoarcem către țara noastră. România va fi iubită noastră. Într-însa și printr-însa să reînnoim și să întinerim frăția noastră. Cântă dar, iubite poet, cântă-mi România"²⁶.

Am prezentat unele evoluții ale concepției și gândirii despre educație, despre valorile acestora și vocația educațională la români în deceniile premergătoare Revoluției din 1848. Considerăm că sunt suficiente argumente că valorile educative la români, cultivate cu deosebire prin școală, au căpătat noi valențe și amplitudini, ceea ce a creat premise favorabile pentru ca Revoluția să capete o dimensiune educativă greu de estimat chiar de contemporani.

Dimensiunea educativă a Revoluției române din 1848

Noul timp istoric pe care îl trăiesc contemporanii ne îndeamnă să reliefăm valoarea educativă a marelui eveniment ce a avut loc în urmă cu peste un secol și jumătate. Revoluția română din 1848 oferă numeroase subiecte de reflecție pentru toți cei care trăiesc o nouă “renaștere națională” prin educație²⁷.

Așa cum s-a reliefat și în paginile precedente, generațiile formate în școala națională încă din epoca sfârșitului de ev mediu și a afirmării premiselor societății moderne, aveau ca țeluri principale: reconstruirea pe principii noi a structurilor social-economice și politice, regenerarea moral-civică a nației române, realizarea și întărirea unității cultural-spirituale, înfăptuirea unității statal-politice a provinciilor istorice românești, independența și suveranitatea statului național, progresul general al României.

Cu vădite scopuri educative, exponenți de seamă ai nației române acuzau cu vehemență starea de corupție și degradare, spiritul egoist, disprețul față de morală chiar la cârmuirile vremii, starea de dezorganizare socială provocată în special de efectele negative ale suzeranității otomane, “protectoratului” țarist, stăpânirii habsburgice.

În anii premergători Revoluției, Mihail Kogălniceanu aprecia în scrierile sale ca principii să dea dovadă de “nobilă ambiție de a face lucruri mari și drepte”, iar oamenii de stat în general să evalueze corect viciile și virtuțile unor sisteme politice, legile faste și nefaste, cauzele progresului, decadenței, stagnării. În același timp, Nicolae Bălcescu îi îndemna pe români să părăsească “acel duh de partidă și de ambiție mârșavă” și să dobândească forță în demnitate și caracter.

Reprezentanți ai românilor afirmau valorile politice, sociale, morale, juridice precum: demnitatea națională și individuală, libertatea și independența nației, dar și libertatea individului, unirea morală și politică, solidaritatea tuturor românilor, a tuturor categoriilor sociale pentru înfăptuirea reformelor moderne, egalitatea în fața legilor, egalitatea drepturilor politice și civile, desființarea privilegiilor, justiția socială.

Programul Revoluției, definit de Nicolae Bălcescu prin cuvintele: “Să luminăm poporul, să-l facem să simtă treuina unirii, dacă vrem să facem o revoluție adevărată democratică”, aveau multiple valențe educaționale, morale, civice. Trecutul istoric era văzut și ca un instrument pedagogic, ca sursă de energie morală, de revitalizare a conștiinței civice. Liderii politici, intelectualii în general erau animați de spiritul justițiar al toleranței etnice și solidarității naționale. “Creșterea și mântuirea fiilor săi” este scopul apelului pe care scriitorul și omul politic Ion Eliade Rădulescu îl adresează către “Toată România – munteni, moldoveni, transilvăneni, bănățeni”, iar “Gazeta de Transilvania” era concepută de publicistul și fruntașul politic Gheorghe Barițiu

drept "o școală a toată Dacia". Cuvintele de mare rezonanță patriotică "Dacia" și "România" cunoșteau o tot mai largă circulație²⁸.

Este bine cunoscut că în acele vremuri de "Deșteptare" națională își are originea istorică Imnul de Stat al României, DEȘTEAPTĂ-TE, ROMÂNE, de o excepțională valoare educativă în epocă și pentru toate veacurile. Versurile poetului și tribunului revoluționar Andrei Mureșanu, prin adaptarea melodiei create de povestitorul și profesorul de muzică Anton Pan, de către George Ucenescu, au dus cântecul ce s-a impus în primăvara lui 1848 printre acele "cântări de vitejie și de naționalitate", cum numea Nicolae Bălcescu cântecele dominate de "acea puternică și frumoasă marsillieză a domnului Mureșanu, Deșteaptă-te române, pe care o cântăm chiar în mijlocul focurilor și a urletelor tunurilor".

Vocația educațională a epocii poșoptiste se exprimă puternic prin mesajul istoric al documentelor programatice. În manifestul intitulat *Provocațiune*, redactat de Simion Bărnuțiu la 24 martie 1848, se recomanda românilor: "Să nu faceți cumva pagube nimănui, că oamenii care fac aceasta nu sunt vrednici de libertate". În discursul rostit la Blaj în 2/14 mai, Simion Bărnuțiu preciza că "Națiunea română... voind a se constitui și organiza pe temeiul național, n-are cuget dușman în contra altor națiuni, și cunoaște același drept pentru toate, voește a-l respecta cu sinceritate, cerând respect împrumutat după dreptate". Năzuind spre egalitate deplină cu toate națiunile, românii nu acceptau nici să fie supuși, nici să domine ei pe alții. Ideile lui Bărnuțiu au fost primite cu "cea mai înflăcărată însuflețire" de participanții aflați în interiorul Catedralei, iar prin "tinerii oratori", care-i retransmiteau și interpretau părerile, poporul aflat afară sorbea "cu sete cuvintele pline de însuflețire și mângâiere".

Adunarea ținută pe Câmpul Libertății a avut ca principal orator tot pe Simion Bărnuțiu care, urcat la tribună și așteptat să se exprime ca un "oracol" devenit "idolul poporului", formula pe un ton "îngeresc" un program care, supus votului, pătrunse până în "fundul inimilor" mulțimii. Asigurându-se de recepțarea, retransmiterea și acceptarea punctelor din program, menționate prin tribuni, Bărnuțiu a citit jurământul, adoptat apoi succesiv de toți participanții cu o solemnitate "religioasă". Era un legământ de credință nu atât față de împărat, al cărui nume era invocat ca un garant, ci mai ales față de națiune, un angajament de slujire necondiționată a acesteia, de apărare a principiilor libertății, egalității și frăției, atât în raporturile românilor dintre ei, cât și pe planul legăturilor cu celelalte națiuni. Se repudia asupra de orice natură, nu numai a indivizilor, ci și a comunităților naționale. În fapt, jurământul era chintesența întregului program, devenit prin adoptarea lui un legământ imperativ de acțiune pentru toți românii. Jurământul întruchipa dimensiunea educativă a revoluției.

Într-o petiție redactată și trimisă autorităților se formula un protest hotărât împotriva arestărilor, blamându-se sistemul "teroristic" aflat în totală contradicție cu spiritul de libertate ce domnea atunci în Europa. Petiția a fost aprobată de miile de delegați "cu strigări unanime de entuziasm", iar S. Bărnăuțiu, A.T. Laurian și G. Bărnăuțiu, recunoscuți drept principali inspiratori, au fost purtați în triumf, fiind aclamați drept conducători ai națiunii.

Terminată în după-amiaza zilei de 5/17 mai, adunarea a fost urmată de o reuniune a fruntașilor într-o conferință pentru a decide constituirea unui fond bănesc de ajutorare a săracilor pe bază de subscripție publică, iar seara, după organizarea unei gărzi naționale din 100 de români, tineretul, reunit în fața Catedralei își exprima din nou voința să se jertfească pentru "națiunea română". Astfel se încheiau cele trei zile "de bucurie, de sărbătoare, de înfrățire și împăcarea tuturor inimilor", cu speranța că drepturile vor fi dobândite nu prin folosirea forței, ci prin convingerea factorilor constituționali – împărat și dietă. Fruntașii românilor adoptaseră o tactică moderată, în spirit conciliator, considerând că astfel vor influența pozitiv adversitatea instituțiilor nobiliare. Evenimentele de la Blaj au constituit un model de comportare civilizată, de pace, de ordine și respect nu numai al persoanelor ci și al proprietății.

La București, Comitetul revoluționar, după adoptarea deciziei de declanșare a revoluției lansa o amplă activitate de substanță educativă prin 3000 de oameni răspândiți în numeroase localități pentru a obține sprijinul țărănimii, târgoveților, orășenilor. Proclamația imprimată în tipografia lui Eliade Rădulescu de la Obor, copii ale acesteia scrise de mână circulau "în toată întinderea țării" care, pe o asemenea cale, era "revoluționată"²⁹.

Proclamația, lansată public la 9 iunie, numită și Constituție chiar din acel moment, era o altă premieră românească în istoria principiilor revoluționare. Insurecția declanșată nu-și propunea să provoace conflicte sociale, "ci urmarea fericirea tuturor fără paguba nimănui". Boierii care în trecut dovediseră generozitate față de străinii veniți și așezați pe pământul patriei erau chemați să consimtă la îmbunătățirea situației propriilor conaționali. Deviza nedeclarată a Proclamației, spiritul educativ al acesteia era: Respect către proprietate; respect către persoane; pacea și înfrățirea socială. La o asemenea schimbare, la această "mare faptă a mântuirii" era chemat orice român, considerat "un atom" al suveranității poporului: sătean, meseriaș, negustor, preot, soldat, student, boier sau domn, întrucât toți erau fii ai patriei și ai lui Dumnezeu "... Conducătorii revoluției făceau astfel o mare operă educativă. Așa se explică și puternicul ecou pe care l-a avut ideea că pentru tot românul se acordau "aceleași drepturi civile și politice". Poporul român era încredințat că primește dreptul de a guverna țara prin reprezentanții desemnați printr-o alegere "largă, liberă, dreaptă", unde numai capacitatea, purtarea, virtuțile și încrederea publică" confereau mandatul de deputat. Totodată, șeful statului trebuia să

devină o chintesență a intereselor întregului popor. Se afirma solemn că poporul "voiesce" ca domnul, în care este personificată suveranitatea acestui popor, să fie tare prin dragostea publică, drept, luminat, voitor de bine patriei".

Legitimarea mișcării prin semnarea Constituției de domnitorul Gheorghe Bibescu a determinat o bucurie generală. Fără nici o vărsare de sânge se deschisese calea unor schimbări structurale. Nicolae Bălcescu aprecia – pe bună dreptate – că "revoluția de la 11 iunie a fost cea mai frumoasă ce s-a întâmplat vreodată la un popor". Căci – după cum menționa un alt mator ocular – Florian Aaron – "Dacă în întreaga Europă așezăminte noi, constituționale au fost dobândite prin vărsări de sânge, românii le-au impus pe calea unei presiuni pașnice, persuasive". Iar C.A. Rosetti exprima astfel bucuria generală a bucureștenilor, a românilor în "Pruncul român" din 12 iunie: "Vecinic laudă nației române care și-a săvârșit revoluția cu atâta moderație și într-o unire și frăție nepliduită în istoria popoarelor". Pericolul unei "revoluții ostășești", de care se temeau unele autorități militare, a devenit realitate prin "fraternizarea" militarilor, inclusiv a numeroși ofițeri comandanți, cu mișcarea revoluționară³⁰. Solidaritatea românilor în vremuri de cumpănă a impresionat profund pe martorii evenimentelor. Jurnalul "Popolul suveran", al cărui prim număr apare la București în 19 iunie 1848, se lansa cu o retorică deosebit de avântată: "Dar ceea ce face mai mare onoare numelui de român este nobila purtare a poporului de la 11 iunie și până astăzi. Nu este exemplu în istoria lumii încă: o nație să se scoale, să surpe tirania din rădăcină și să fie atâta de pașnică, atât de moderată. Laudă deci Junimii școalelor! Laudă poporului ce a știut să dobândească drepturile patriei printr-un mijloc atât de moderat". În circulara Ministerului Instrucțiunii Publice pentru aplicarea decretelor Guvernului provizoriu cu privire la învățământ, se adresa și chemare către profesorii școlilor județene: "Fă, domnule profesor, din învățători organe fidele ale libertății, trimite-i în sate a lumina pe frații lor și totodată a le insufla spiritul păcii și al bune orânduiri; libertatea, pacea, ordinea, acestea sunt cele mai frumoase însărcinări ale dumitale... și vei servi cauza sacră, asemănătoare luptătorilor pentru libertate".

Creația istorică a poporului român în spiritul demnității și onoarei va depăși și momentele grave impuse de intervenția puterilor imperiale, precum și de conflictul dintre cele două revoluții – română și maghiară. Dar chiar și răscolind uneori părțile întunecate ale trecutului, nu uităm vorbele lui Avram Iancu din scrisoarea sa din 15/27 iunie 1849, trimisă ca răspuns la apelul spre împăcare, în care, adresându-se "fraților maghiari" spune: "... între voi și noi armele niciodată nu pot hotărî...; firea ne-a așezat într-o patrie ca împreună să asudăm cultivând-o, împreună să gustăm dulceața fructelor ei... Credeți nouă... că în aceste două patrii surori maghiarul de existență și de viitor nu poate vorbi fără român, nici românul fără de maghiar...". Să nu uităm nici ideea nobilă și

realistă formulată de Nicolae Bălcescu în Istoria românilor subț Mihai Voevod Viteazul: "... o naționalitate, oricât de mică ar fi trebuie respectată, căci sfânt e dreptul ce are ea de a trăi pe pământul ce ocupă; că acest drept natural e pe deasupra oricărui drept istoric, de vreme ce pământul este al oamenilor, iar nu oamenii ai pământului. Problema de dezlegat în Ardeal era și este nu cum vor face românii, ungurii, sașii și secuii ca să rămână numai ei singuri într-acea țară și să gonească pe celelalte popoare, ci, proclamând dreptul comun sau egalitatea pentru indivizi și naționalității, să caute mijlocul a armoniza împreună...".

Revoluția română de la 1848 a pus în lumină un larg spectru de valori educative care au îmbogățit spiritualitatea românească, și anume valorile de libertate, dreptate, unitate, frăție sau solidaritate, egalitate, fericire, proprietate, respect către persoană, iubirea de țară și neam. De asemenea, au fost preconizate scopurile și mijloacele de acțiune pentru viitor³¹.

Această primă parte a pledoariei noastre despre vocația educațională la români o încheiem cu spusese domnitorului Alexandru Ioan Cuza: "În educația poporului, bine condusă, se află cele mai bune garanții de ordine, de progres și de patriotism luminat".

NOTE

1. Ștefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești (sec. X-XVI)*, București, Editura Academiei Române, 1971, p. 80.

2. Arhivele Naționale București, Peciți 75, 78.

3. Gheorghe Pârnuță, *Istoria învățământului și culturii din București (De la începuturi până la 1864)*, Editura Semne, București, 1997, p. 36.

4. C.C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 218.

5. Gheorghe Pârnuță, *Op. cit.*, p. 82.

6. Nicolae Isar, *Școala națională de la Sf. Sava și spiritul epocii (1818-1859)*, Editura Universității, București, 1994.

7. Gheorghe Pămuță, *Op. cit.*, p. 109.

8. *Ibidem*.

9. Gheorghe Pârnuță, *Gheorghe Lazăr. Contribuția sa la dezvoltarea învățământului*, Editura Științifică, București, 1973, p. 123.

10. În anii 1825-1828, Eufrosin Peteca transforma lecțiile sale de filosofie în chemări patriotice la "luminare" și "renaștere". (Anastase Iordache, *Principatele române în epoca modernă*, vol. II, Editura Albatros, București, 1998).

11. V.A. Urechia, *Istoria școalelor*, vol. IV, București, 1901, p. 274.

12. *Ibidem*.

13. Arhivele naționale, fond M.C.I.P., dosar 4133/831, f. 135.

14. Gh. Pârnuță, *Relația dintre școală și familie în perioada 1833-1848*, în "Almanahul părinților", 1992, p. 123.

15. *Istoria învățământului din România*, vol. II (1821-1918), Editura didactică și Pedagogică, R.A. București, 1993, p. 14-16.
16. *Ibidem*, p. 18.
17. *Ibidem*, p. 19.
18. Gheorghe Smarandache, *Spiritul educației la români în epoca modernă*, în "Studii și articole de istorie", vol. LXIII (serie nouă), Editura Andrada, București 1997, p. 94-103. Texte, p. 104.
19. Arhivele Naționale, București, fond M.C.I.P., dos. 663/837, f. 46.
20. *Ibidem*, dos. 3370/840, f. 142.
21. *Ibidem*, dos. 3413/840, f. 15.
22. *Ibidem*, dos. 1954/81, f. 1.
23. Anastase Iordache, *Op. cit.*, p. 53-54.
24. I.E. Rădulescu, *Scrieri sociale, politice și lingvistice*, Craiova, 1940, p. 159-187.
25. *Istoria învățământului din România*, vol. II..., p. 126.
26. Apud Anastase Iordache, *Op. cit.*, p. 210.
27. O comunicare cu acest subiect a fost prezentată de Gh. Smarandache cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la Revoluție.
28. Apostol Stan, *Revoluția română de la 1848. Solidaritate și unitate Națională*, Editura politică, București, 1987, p. 14 și urm.
29. Gheorghe Pârnuță, *Învățători și profesori în Revoluția de la 1848*, Editura Didactică și Pedagogică, 1968.
30. Gheorghe Smarandache, *Armata Țării Românești în sprijinul Revoluției de la 1848*, în "Studii și materiale de istorie modernă", vol. III, Editura Academiei, 1963, p. 37-58.
31. Marin C. Călin, *Valorile și ideile pedagogice ale Revoluției române de la 1848*, în "Academica", revistă de știință, cultură și artă, anul VIII, nr. 7-8 (91/92), mai-iunie 1998 (număr festiv), p. 24-25.